

**ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ
ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑ**

ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Հետազոտության թեման՝ Ընտանեկան կոնֆլիկտներ

Առարկան՝ Դասվար

Հետազոտող ուսուցիչ՝ Խալաֆյան Մ.Ա.

Ուսումնական հաստատություն՝ Երևանի Ռ.Միրոյանի անվան N77 հիմնական դպրոց

Երևան 2022

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ներածություն.....	4
1. Ընտանեկան հոգեբանություն	5
2. Ընտանեկան կոնֆլիկտի առաջացման պատճառները և հոգեբանական առանձնահատկությունները	10
Եզրակացություն	18
Օգտագործված գրականության ցանկ	19

Ներածություն

Թեմայի արդիականությունը: Ընտանիքը կազմվում է ամուսնության կամ արյունակցական կապի միջոցով մարդկանց համախմբման հիման վրա: Մարդու կյանքի ոչ մի ոլորտ ազատված չէ կոնֆլիկտային իրավիճակներից: Եվ բացառություն չէ նաև ընտանիքը: Կոնֆլիկտը բախում է, տարածայնություններ, որի ժամանակ մարդ անհանգստություն է զգում:

Այսօր հայ ընտանիքում ընտանեկան կոնֆլիկտների թեման արդիական է, քանի որ նորաստեղծ կամ հասուն տարիքում ընտանիքում կոնֆլիկտների պատճառով ամուսնալուծություններ են տեղի ունենում: Գոյություն ունեն ընտանեկան այնպիսի կոնֆլիկտներ, որոնց սխալ լուծման դեպքում այն հանգեցնում է ամուսնալուծություններին:

Հեղազոտության նպատակը: Հետազոտել ընտանեկան կոնֆլիկտների առանձնահատկությունները:

Հեղազոտության խնդիրները.

1. Ուսումնասիրել ընտանիքի հոգեբանության էությունը
2. ուսումնասիրել ընտանեկան կոնֆլիկտների առանձնահատկությունները:
3. ներկայացնել ընտանեկան կոնֆլիկտների պատճառները
4. վերլուծել ընտանեկան կոնֆլիկտների հոգեբանական առանձնահատկությունները

Հեղազոտության օբյեկտը: Ընտանեկան կոնֆլիկտների հոգեբանական առանձնահատկություններն են:

Հեղազոտության առարկան: Ընտանեկան կոնֆլիկտների առանձնահատկությունները և դրանց կարգավորման հիմնախնդիրներն են:

1. Ընտանեկան հոգեբանություն

Ընտանիքը մարդու վերարտադրության սոցիալական համակարգ է, որ պայմանավորված է արյունակցական կապի, ամուսնության կամ մարդկանց միավորող կենցաղային ընդհանրությամբ, փոխադարձ բարոյական պատասխանատվությամբ և փոխօգնությամբ, ապրում է մի հարկի տակ և վարում է ընդհանուր տնտեսություն: Ընտանիքի անդամները սովորաբար միմյանց հետ կապված են զգացմունքային կապերով: Ընտանքիը նաև սոցիալական ինստիտուտ է, այսինքն՝ մարդկանց փոխհարաբերությունների կայուն ձևը, որի շրջանակներում իրականացվում է մարդկանց առօրյա կյանքի հիմնական մասը, սեռական հարաբերություններ, մանկածնություն և երեխաների սկզբնական սոցիալականացում, կենցաղային խնամքի, կրթական և բժշկական սպասարկման նշանակալի մաս և այլն:

Ցանկացած ընտանիքում տրվում էր բացարձակ ազատություն ընտանիքի ներսում սեռական շփման համար, այսինքն՝ միևնույն դասին պատկանող անդամների միջև (խմբային սոցիոլոգիա): Առանձնացնում են ընտանիքի հատուկ գործառույթներ, այնպիսիք, ինչպիսիք են ամուսնությունը, ծնող լինելը և բարեկամություն¹: Ազգականներին կապող հարաբերությունների շրջանի մեջ ամենից առաջ առանձնանում է ընտանեկան ազգակցությունը: Բոլոր հասարակություններում մենք կարող ենք առանձնացնել այն, ինչը սոցիոլոգները և մարդաբաններն անվանում են հիմնական ընտանիք, որը բաղկացած է երկու չափահասներից, որոնք ապրում են միասին, վարում են իրենց տնտեսությունը և ունեն կամ չունեն երեխաներ: Ավանդական հասարակությունների մեծ մասում հիմնական ընտանիքները ազգակցական հարաբերությունների ընդլայնված ցանցի մի մասն են:

Առավել տարածված տիպը նուկլեար ընտանքին է (լատ. nucleus կորիզ), որը բաղկացած է ամուսինների մեկ զույգից՝ երեխաներով կամ առանց երեխաների: Նուկլեար ընտանքիը կարող է լինել նաև լրիվ կամ ոչ լրիվ՝ բաղկացած մեկ ծնողից և երեխաներից: Ընտանքիը դառնում է ոչ լրիվ

¹ Сысенко В.А. Чувство собственного достоинства и устойчивость брака. Психология семьи. Хрестоматия. Под ред. Райгородского Д.Я. Самара: Издательский Дом «Бахрах-М», 2002. էջ 177

ամուսնալուծության, այրիանալու, միայնակ մայրության հետևանքով: Եթե ընտանքում ամուսնական զույգից և նրանց երեխաներից բացի կան այլ ազգականներ, ապա այն կոչվում է ընդլայնված ընտանիք կամ գերդաստան: Ընտանեկան հարաբերությունների հիմքում ընկած է ընտանիքի պատմական զարգացումը: Այսինքն այն զարգանում է պարզից դեպի բարդ, մայր իշխանությունից դեպի հայր իշխանություն, պոլիգամիայից դեպի մոնոգամիա: Ընտանիքը դասակարգվում է ըստ դուստրիաների և ըստ կառուցվածքի:

1. Էնդոգամիա կամ էկզոգամիա էնդոգամիա ամուսնություն միևնույն սոցիալական շերտի միջև, էկզոգամիա՝ հասարակության տարբեր շերտերի միջև ամուսնություն:

2. Պոլիգամիա, մոնոգամիա և հերթափոխվող մոնոգամիա պոլիգամիան դա բազմամուսնությունն է, այսինքն՝ պոլիանդրիա (մեկ կին մի քանի տղամարդ) և պոլիգիմիա (մեկ տղամարդ, մի քանի կին): Մոնոգամիան մենամուսնությունն է՝ մեկ կին, մեկ տղամարդ, հերթափոխվող մոնոգամիան կոնկրետ ժամանակաշրջանում ապրում են մեկի հետ, հետո ամուսնալուծվում և նորից են ամուսնանում:

3. Ավանդական հայրիշխանություն, ավանդական մայրիշխանություն, նեոհայրիշխանություն (նոր), նեոմայրիշխանություն և էգալիտար ընտանիք (հավասար իրավունքներով ընտանիք):

Ավանդական հայրիշխանությունը հին ավանդական ընտանքին է, որտեղ ընտանիքի գլուխը ամենամեծ տղամարդն է: Նեոհայրիշխանության դեպքում տղամարդն իր վրա է կրում բոլոր տնտեսական խնդիրները, մշակում է ընտանիքի հեռանկարային պլանը, իսկ կինը լուծում է կոնկրետ մասնավոր խնդիրներ և ապահովում ընտանիքի բարոյահոգեբանական կայունությունը: Էգալիտարի դեպքում բոլոր իրավունքները հավասար են:

4. Լրիվ ընտանիք, կիսատ և ֆունկցիաների առումով կիսատ ընտանիք: Լրիվ ընտանիքի մոդելն արդեն իսկ պարզ է, իսկ երկրորդ խմբի ֆունկցիաների առումով ընտանիքի տեսակներն են՝ նորմալ, բարենպաստ, անբարենպաստ և այն ընտանիքները, երբ ամուսինները ամուսնական կյանքով բավարարված են կամ որևէ մեկը բավարարված չէ:

Ընտանիքը բաց համակարգ է և այն անընդհատ ենթարկվում է շրջապատին, փոփոխվող ազդեցություններին: Իր ներքին ներդաշնակությունը ապահովելու համար նա պետք է ապահովի 2 կարևոր գործնթացների ներդաշնակությունը՝

- Ասիմիլացիայի, որն ապահովում է ընտանիքի ներքին կայունությունը:

- Ակոմոդացիայի, ապահովում է նորի մուտքը ընտանիք առանց հին վնասելու:

Ադապտացիայի արդյունքում ապահովում է ադապտացիայի գործընթացը²:

Կախված ընտանեկան փոխհարաբերությունների վիճակից և կոնֆլիկտների հաճախականությունից՝ առանձնացնում են ընտանիքի մի քանի տեսակներ/համաձայն Վ. Տորոխտիյի դասակարգման³:

Ճգնաժամային ընտանիք, այստեղ հետաքրքրությունների և պահանջմունքների հակադրությունները սուր բնույթ ունենք, որոնք ներառում են ընտանիքի կենսագործունեության կարևորագույն ոլորտը, այսինքն՝ կոնֆլիկտի համար ազդակ կարող են դառնալ բոլոր վերոհիշյալ պատճառները: Ամուսինները զբաղեցնում են անհանդուրժողական, աններողամիտ, և նույնիսկ թշնամական դիրք մեկը մյուսի նկատմամբ, չհամաձայնվելով ոչ մի զիջման: Ճգնաժամային ամուսնական միությունների թվին կարելի է դասել նաև այն ընտանիքները, որոնք քայքայվում են, կամ գտնվում են փլուզման եզրին:

Կոնֆլիկտային ընտանիքում ամուսինների միջև առկա են մշտական ոլորտներ, որոնցում իրենց հետաքրքրությունները բախվում են՝ առաջ բերելով ուժեղ և շարունակական բացասական հուզական վիճակներ: Սակայն ամուսնությունը կարող է պահպանվել ուրիշ գործոնների շնորհիվ, ինչպես նաև զիջումների և կոնֆլիկտների փոխզիջումային լուծումների միջոցով:

Պրոբլեմային ընտանիքին բնորոշ է դժվարությունների տևական գոյությունը, որն ընդունակ է զգալի հարված հասցնել ամուսնության

² Асеев В.Г. Мотивация поведения и формирование личности. М., Мысль, 1976, էջ 38-45

³ Черняк Е.М. Социология семьи: Учебное пособие. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Издательско-торговая корпорация “Дашков и К”, 2003, էջ 9

կայունությանը: Այսպիսի ընտանիքներում հավանական է փոխհարաբերությունների սրացում, ամուսիններից մեկի, կամ երկուսի մոտ էլ հոգեկան խանգարումների դրսևորում:

Ներոտիկ ընտանիքում հիմնական դերը խաղում է այն գործոնների կուտակումը, որոնք հանգեցնում են հոգեբանական դժվարությունների: Ամուսինների մոտ նկատվում է բարձր տագնապայնություն, քնի խանգարում, ցանկացած առիթով հուզական դրսևորումներ, բարձր ագրեսիվություն և այլն: Ամուսինների կոնֆլիկտային վարքը կարող է դրսևորվել գաղտնի, քողարկված և բաց ակնհայտ ձևերով:

Ընտանեկան անբավարարվածության վիճակն առաջանում է կոնֆլիկտային իրավիճակների արդյունքում, որոնցում դրսևորվում է տարածայնություն տվյալ անհատի վերաբերյալ, սպասումների և նրա իրական կյանքի միջև: Կոնֆլիկտից կոնֆլիկտ, կուտակվելով, այսպիսի անբավարարվածությունը արտահայտվում է հուզական պոռթկումներում և հիստերիկ դրսևորումներում, որոնց հաճախականացումը կարող է լրջորեն խաթարել ընտանիքի ամրությունը:

Այսպիսով, ընդհանրացնելով վերը շարադրվածը, կարելի է ասել, որ ընտանիքը բաց համակարգ է, որը կազմված է ենթահամակարգերից/ ընտանիքի անդամների/, և որպես ենթահամակարգ, մտնում է այլ համակարգի՝ հասարակության կազմի մեջ: Ընտանիքի կառուցվածքում առկա են ինչպես անհատական, այնպես էլ հասարակական բաղադրիչներ: Այն դեպքում, երբ անհատական բաղադրիչները խթանում են ընտանիքի անդամի գործունեությունը, հասարակական բաղադրիչներն ուղղորդում են այն: Արտաքին պայմանների ազդեցությամբ ձևավորվում է ընտանիքի կառուցվածքա-գործառության մոդելը, որում համատեղվում են անհատական, ընտանեկան և հասարակական կառուցվածքա-գործառության բաղադրիչները:

Այսպիսով, ըստ կազմի տարբերվում են ընտանիքների մի քանի տեսակներ: Երբեմն ամուսնանալուց հետո երեխաները ծնողների հետ ապրում են նույն ընտանիքում, որտեղ ապրում են նաև պապը և տատը: Սա ընդլայնված ընտանիքն է: Ընդլայնված ընտանիքը կարելի է սահմանել որպես մարդկանց խումբ, որը բաղկացած է երեք կամ ավելի սերունդներից, որոնք ապրում են նույն

կամ իրար մոտ տարածքում: Այն կարող է ներառել եղբայրներին, քույրերին, նրանց ամուսիններին և այլն: Ինչպես հիմնական, այնպես էլ ներանձնային բարդ հարաբերություններով ընտանիքները կարող են բաժանվել ծնողական և վերարտադրողական ընտանիքների: Առաջին տեսակին է պատկանում այն ընտանիքը, որտեղ մարդը ծնվում է, երկրորդին՝ այն ընտանիքը, որը մարդը ստեղծում է, և որի ներսում դաստիարակվում է երեխաների նոր սերունդ;

2. Ընտանեկան կոնֆլիկտի առաջացման պատճառները և հոգեբանական առանձնահատկությունները

«Կոնֆլիկտ» հասկացությունը ծագել է լատիներեն «conflictus» բառից, որը բառացիորեն նշանակում է «բախում, լուրջ տարաձայնություն, վեճ»: Առօրյա կյանքում այն օգտագործվում է ինչպես տարբեր ենթատեքստում, այնպես էլ փոխաբերական առումով:

Առավել տարածված սահմանման համաձայն՝ կոնֆլիկտն այն սոցիալական իրավիճակն է, երբ երկու և ավելի կողմեր փորձում են հետամուտ լինել իրենց հակադիր շահերին կամ անհամատեղելի նպատակներին: Պետք է հիշել, որ կոնֆլիկտը հասարակական հարաբերությունների անհերքելի փաստերից է և սոցիալական փոփոխությունների շարժիչ ուժը: Կոնֆլիկտները կարող են կատարել ինչպես դրական, այնպես էլ բացասական գործառույթներ: Կոնֆլիկտների կարգավորման բովանդակությունն առավել ամբողջական պատկերացնելու համար անհրաժեշտ է հիշել, որ կարգավորումը, ինչպես նաև կոնֆլիկտը, ցանկացած մակարդակում լինի դա միջանձնային, թե միջազգային բախում, հանդես է գալիս իբրև բարդ, ժամանակի մեջ ծավալվող գործընթաց, որն ունի իր սկզբնակետն ու վերջնակետը: Կարգավորման ժամանակային բնութագրիչները կարող են արտահայտվել չափման տարբեր միավորներով՝ կախված կոնֆլիկտի կոնկրետ տեսակից և բարդությունից:

Ըստ Ա. Վ. Սերգեյչուկի՝ կոնֆլիկտը անհատների անհամատեղելի նպատակների, հետաքրքրությունների, դիրքորոշումների, կարծիքների, հայացքների բախում է»⁴:

Ի տարբերություն Ռեբուսի և Սերգեյչուկի՝ Ա.Մ. Ստոլյարենկոն կոնֆլիկտը բնութագրում է ոչ թե որպես բախում, այլ հակասություն. Կոնֆլիկտը երկու և ավելի մարդկանց (խմբերի) միջև սուր և դժվար լուծվող հակասություն է, որը բնութագրվում է հակամարտությամբ, հակասող կողմերի կողմից ուժեղ միջոցների փոխադարձ կիրառմամբ՝ հակառակ կողմին հաղթելու նպատակով»⁵:

⁴Сергейчук А.В. Социология управления. – СПб.: Бизнес-пресс, 2002, , էջ 212

⁵ Столяренко А.М. Общая и профессиональная психология. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003, էջ 29

Գոյություն ունեն կոնֆլիկտի առաջացման մասին ազդանշանող մի քանի հստակ ազդակներ՝ ճգնաժամ /ճգնաժամի ընթացքում վարքի ընդունված ձևերը կորցնում են իրենց ուժը և մարդը կարող է ծայրահեղությունների գնալ/, անախորժություն, պատրվակներ, լարվածություն և դիսկոմֆորտ:

Յուրաքանչյուր զարգացում ենթադրում է կոնֆլիկտային իրավիճակ, քանի որ մարդիկ միշտ գտնվում են աճման, զարգացման գործընթացի մեջ և ոչ միշտ է նրանց ցանկությունները, պահանջմունքները, նպատակները, արժեքները համընկնում: Նպատակահարմար է ունենալ համապատասխան հմտություններ և կարողություններ կոնֆլիկտային իրավիճակների հաղթահարման համար, քան մշտապես վախենալ, խուսափել կամ բացասաբար վերաբերվել այդ իրավիճակներին:

Հոգեբանա-մանակվարժական կոնֆլիկտաբանության վերլուծությունը թույլ է տալիս փաստել հետևյալը՝

- յուրաքանչյուր կոնֆլիկտի հիմքում ընկած է հստակ հակամարտություն, որը կարող է կրել դեստրուկտիվ կամ կոնստրուկտիվ բնույթ,

- կոնֆլիկտներից խուսափելը անհնարին է. պետք չէ նրանցից վախենալ, կարևորը ունենալ համապատասխան հմտություններ դրանց լուծման համար,

- կոնֆլիկտի հաղթահարման համար անհրաժեշտ է գիտակցել դրա ծագման պատճառները, կոնֆլիկտի մեջ մտած սուբյեկտների առանձնահատկությունները:

Ընտանեկան կոնֆլիկտների հիմքում ընկած է ամուսինների նպատակների և հետաքրքրությունների օբյեկտիվ տարբերությունները, որը հարաբերություններում ընդունվում է որպես հակադրություն:

Սոցիալ-հոգեբանական հետազոտությունները հնարավորություն են տալիս առանձնացնել ընտանեկան կյանքում առաջացող կոնֆլիկտների չորս տեսակ՝

1. Ներանձնային- պետք է նշել, որ այն մարդը, որն ունի ներքին կոնֆլիկտներ, հաճախ սխալ է գնահատում շրջապատի մարդկանց և տեղի ունեցող իրադարձությունը: Արդյունքում տեղի է ունենում հոգեբանական ճնշում և հնարավոր է ներանձնային կոնֆլիկտը վերափոխվի միջանձնային կոնֆլիկտի:

2. Միջանձնային-կոնֆլիկտը ծագում է 2 կամ ավելի մարդկանց միջև: Միջանձնային կոնֆլիկտն առաջանում է մարդկանց համատեղ աշխատանքի

ժամանակ և ծագում հակադրությունների լուծման ժամանակ: Նման կոնֆլիկտի լուծումը կախված է մարդկանց զարգացման մակարդակից:

3. Անհատական-խմբային կոնֆլիկտը առաջանում է այն ժամանակ, երբ անհատի նպատակը, վարքը չի համապատասխանում խմբի նորմերին:

4. Միջխմբային կոնֆլիկտ-այս դեպքում կարող է տեղի ունենալ բախում տարբեր խմբերի նպատակների, վարքի միջև: Կոնֆլիկտային գործունեության հիրմքում ընկած են՝

ա) գործունեության բնույթը (հարձակվողական, պաշտպանողական, չեզոք)

բ) ակտիվության կոնֆլիկտներ (սիրո կորուստ, կապվածություն, կոպտություն, խանդը, կյանքին տարբեր հայացքներով նայելը)

գ) նեքին կոնֆլիկտ (դավաճանություն, մեկ այլ մարդու հանդեպ նոր զգացում): Ընտանեկան կյանքը մի ամբողջ գիտություն է, որը շատ բարդ է և անըդիստ զարգացող, քանի որ երկու ճակատագրեր միացել են և դարձել ընդհանուր երկու աշխարհներ: Անհրաժեշտ է ապրել ընդհանուր հոգսերով, հաջողություններով⁶:

1. **Կոնֆլիկտ ամուսնական զույգի միջև:** Կին-տղամարդ հարաբերություններում կոնֆլիկտի պատճառ կարող են լինել հոգեբանական անհամատեղելիությունը, զույգերից մեկի ծանր բնավորությունը, սեռական անբավարարվածությունը, դավաճանությունը, աշխարհընկալման և արժեհամակարգի անհամապատասխանությունը, կնոջ անկարողությունը՝ լուծելու կենցաղային հարցերը, ֆինանսական խնդիրները և այլն:

Կոնֆլիկտը կարող է պայմանավորված լինել նաև ընտանեկան հարաբերությունների ճգնաժամով:

Ամուսնական կոնֆլիկտները հաճախ առաջանում են զույգերի ֆիզիկական և հոգեբանական անհամատեղելիության պատճառով: Հոգեբանական համատեղելիությունը պայմանավորված է ամուսինների խառնվածքի տիպով և բնավորության գծերով: Որքան ամուսինները նման են իրար բնավորությամբ և խառնվածքով, այնքան ավելի շատ են նյարդայնացնում և հոգնեցնում միմյանց:

⁶ Андреева Т. В. Семейная психология: Учеб. пособие. — СПб.: Речь, 2004, էջ 37

Ներդաշնակ զույգ կարող են լինել օրինակ սանգվինիկ ամուսինն ու մելանխոլիկ կինը: Ֆիզիկական համատեղելիությունը պայմանավորված է կնոջ և տղամարդու օրգանիզմի կառուցվածքով, սեռական օրգանների առանձնահատկություններով, որոնք էական նշանակություն ունեն սեռական կյանքում: Արդեն ապացուցված է, որ սեռական անբավարարվածությունը, ինտիմ կյանքում առկա խնդիրներն առաջացնում են սառնություն ու անտարբերություն կին-տղամարդ հարաբերություններում⁷:

Ծնողների միջև ծագած կոնֆլիկտի արդյունքում երեխան կարող է ունենալ մեղքի զգացում՝ կարծելով, որ ինքն է հանդիսացել կոնֆլիկտի պատճառ: Որոշ դեպքերում էլ երեխայի մեջ կարող է առաջանալ վախի զգացում: Սա նկատվում է հատկապես այն ժամանակ, երբ երեխան ականատես է լինում ծնողների վեճին կամ բռնության տեսարանների: Այսպիսի երեխաներն ապրում են մեղքի, վախի զգացումով, լինում մեկուսացված ու անհանգիստ, նաև կարող են ունենալ նյարդային, հոգեւոմատիկ և այլ հիվանդություններ: Հարկ է նշել, որ որոշ երեխաների համար էլ կոնֆլիկտը դառնում է սովորական մի երևույթ: Հետագայում՝ հասուն տարիքում, նրանք այդ նույն անտարբերությունը դրսևորում են շրջապատող մարդկանց, երևույթների նկատմամբ, դառնում են սառնասիրտ, ունենում ապրումակցման ցածր մակարդակ: Այս երեխաների ծնողները, տարված լինելով հարաբերություններ պարզելով, չեն նկատում, որ իրենց երեխան ձեռք է բերում բնավորության բացասական գծեր, կատարում անընդունելի արարքներ, դրսևորում հակասոցիալական վարքագիծ⁸:

2. *Կոնֆլիկտի ծնող-երեխա հարաբերություններում:* Ընտանիքում ծնողը կարող է կոնֆլիկտներ ունենալ տարբեր տարիքի երեխաների հետ: Պատճառը ծնողի՝ երեխայի տարիքային և հոգեբանական առանձնահատկությունները չգիտակցելն է, դաստիարակության ձևերին չտիրապետելը, երեխայի մտադրությունները չհասկանալը, նրան մշտապես փոքր և անկարող մարդ համարելը: Մի տարիքային փուլից մյուսին անցումն ուղեկցվում է ճգնաժամով, որը

⁷ Андреева Т. В. Семейная психология: Учеб. пособие. — СПб.: Речь, 2004, էջ 110-128

⁸ Սեդրակյան Ա.Ա. Ընտանիքի հոգեբանություն (Մեթոդաբանական վերլուծություն). – Երևան: «Ուրարտու» համալսարան, 2010

միշտ չէ, որ սահուն է ընթանում: Ճգնաժամը կարող է լարվածություն առաջացնել հարաբե րություններում՝ հատկապես երեք տարեկանում և դեռահասության տարիքում: Երեք տարեկանի ճգնաժամի պատճառը գոյություն ունեցող հակասությունն է երեխայի պահանջմունքների և դրանց բավարարման միջև: Երեխաներն այս շրջանում դառնում են կամակոր, համառ, ամեն ինչ անում են պահանջվածին հակառակ, բացասական վերաբերմունք են ցուցաբերում մեծահասակների նկատմամբ, թեպետ պետք է նշել, որ երեխայի նեգատիվիզմը ոչ բոլորի նկատմամբ է դրսևորվում. այն խիստ ընտրողական բնույթ է կրում և ուղղված է մասնավորապես նրանց դեմ, ովքեր փորձում են ճնշել իր ազատությունը: Մեծահասակները պետք է իմանան, որ երեք տարեկանի ճգնաժամն անցողիկ երևույթ է և վկայում է այն մասին, որ երեխան պատրաստվում է անցնել հաջորդ տարիքային փուլ: Ծնողների տեղեկացվածությունը, նրանց հանդուրժողականությունը թույլ չեն տալիս, որ ծնող-երեխա հարաբերություններում նվազի ջերմությունը, անջրպետ առաջանա: Մեծ թվով կոնֆլիկտներ են առաջանում դեռահասության տարիքում, ինչը պայմանավորված է դեռահասների հոգեբանական, ֆիզիկական և սեռական կյանքում տեղի ունեցող փոփոխություններով: Դեռահասությունն ինքնին համարվում է ճգնաժամային տարիք, և այս տարիքային փուլում առավել կարևոր են ընտանեկան ջերմ հարաբերությունները, փոխադարձ վստահությունը, հարգանքը, փոխըմբռնումը: Այս տարիքային փուլում հաճախ է առաջանում հայրեր և որդիներ խնդիրը: Մի դեպքում դեռահասն սկսում է համեմատել իդեալական ծնողի իր պատկերացումներն իրական ծնողների հետ և տեսնում է, որ հսկայական տարբերություն կա իդեալական և իրական ծնողների միջև: Մյուս դեպքում դեռահասը, որի մոտ սկսվել է ֆիզիկական բուռն զարգացման և սեռական հասունացման գործընթաց, սկսում է իրեն մեծ համարել և բոլորից պահանջել, որ իրեն վերաբերվեն ինչպես մեծի: Բոլոր դեռահասները, առանց բացառության, ունեն այդ ձգտումը: Այն ծնողները, ովքեր շարունակում են դեռահասին վերաբերվել փոքր երեխայի նման, ունենում են լուրջ խնդիրներ: Ծայրահեղ դեպքերում ծնող-երեխա լարված հարաբերությունները հանգեցնում են նյարդայնության, ընկճախտի, բռնության դրսևորումների⁹:

⁹ Андреева Т. В. Семейная психология: Учеб. пособие. — СПб.: Речь, 2004, էջ 110-128

Ծնող-երեխա հարաբերություններում կոնֆլիկտներ են առաջանում նաև սխալ դաստիարակության պատճառով: Ծնողը միշտ ձգտում է իր երեխային դարձնել օրինակելի, անթերի՝ կիրառելով խիստ պատժամիջոցներ, կոպիտ վարվելով, քիչ խրախուսելով, երբեմն էլ դաժան վերաբերմունք դրսևորելով: Ոչ տեղին պատիժը, ծնողի կոպտությունը, դաժանությունը երեխայի մեջ հանգեց- նում են երկու ծայրահեղ դրսևորումների. առաջին դեպքում երեխան մեծանում է չարացած, ագրեսիվ, երկրորդ դեպքում՝ անվստահ, բարդույթավորված: Փոքր տարիքում երեխայի ագրեսիվությունը դրսևորվում է նրանում, որ երեխան սկսում է հանել տիկնիկի աչքերը, դիտավորյալ կոտրել խաղալիքները, պոկել ծաղիկները, քարով հարվածել բակի կատուներին և շներին: Գերադասում է խաղալ ագրեսիվ խաղալիքներով՝ զենք, ատրճանակ, նետ ու աղեղ և այլն: Այնուհետև երեխայի ագրեսիվ հակումները դրսևորվում են շրջապատող մարդկանց նկատմամբ: Երեխան ֆիզիկական ուժ է կիրառում իրենից թույլերի հան- դեպ, փորձում ճնշել նրանց, նվաստացնել, ցավ պատճառել: Բազմակի դիտարկումները ցույց են տվել, որ ավտորիտար ոճի ծնողների երեխաները մեծանում են ընկճված, անվստահ, ինքնամոլոխ, կաշկանդված, չշփվող: Նրանք ինքնավստահ և նախաձեռնող չեն, չեն կարողանում ինքնուրույն որոշումներ կայացնել, կազմակերպել սեփական կյանքն ու աշխատանքը:

3. *Կոնֆլիկտ երեխա-երեխա հարաբերություններում:* Երեխա-երեխաների հարաբերություններում կոնֆլիկտի պատճառները մի քանիսն են: Առաջին պատճառը երեխայի հանդեպ ուշադրության պակասն է: Որպես կանոն՝ ընտանիքում երկրորդ երեխայի ծնունդն առաջնեկի մեջ առաջացնում է մերժված, անտեսված լինելու զգացողություն, ինչն էլ կարող է վերածվել ատելության ինչպես ծնողի, այնպես էլ քրոջ կամ եղբոր նկատմամբ: Երկրորդ երեխայի ծնվելուց հետո ծնողներն առավել ուշադիր պետք է լինեն առաջնեկի նկատմամբ, նրա մեջ ձևավորեն դրական վերաբերմունք նորածնի նկատմամբ: Միայն ծնողից է կախված երեխա-երեխա հարաբերությունների բնույթը: Երեխա-երեխա հարաբերություններում կոնֆլիկտի առաջացման երկրորդ պատճառը ծնողի կողմից երեխաների միջև սեռային խտրություն դնելն է: Հայկական ընտանիքներում նորմալ է տղա-աղջիկ երեխաներին բաժանել ծնողների միջև: Մայրերը սովորաբար սիրում

են տղա երեխաներին՝ տալով նրանց արտոնություններ, իսկ հայրերը նմանատիպ վերաբերմունք են դրսևորում աղջիկների հանդեպ: Երեխան դեռևս վաղ տարիքից հասկանում և զգում է ծնողի վերաբերմունքն ու սկսում է հակակրանք զգալ եղբոր կամ քրոջ նկատմամբ¹⁰:

4.Կոնֆլիկտ ընտանիքի այլ անդամների հետ: Եթե համեմատենք ընդլայնված և բջջային ընտանիքները, ապա կտեսնենք, որ ընդլայնված ընտանիքներում առաջանում են այնպիսի կոնֆլիկտներ, որոնք ուղղակի չեն կարող առաջանալ բջջային ընտանիքներում: Հայկական իրականությունում ընդունված ավանդույթ է, երբ տղան ամուսնանում և իր կնոջ հետ ապրում է հայրական ընտանիքում, որտեղ, բացի ծնողներից, ապրում են նաև եղբայրները, քույրերը և այլ հարազատներ: Որքան բազմանդամ է ընտանիքը, այնքան դժվար է ապահովել բարիդրացիական մթնոլորտ: Բազմաթիվ ընտանիքների ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ ընդլայնված ընտանիքներում կոնֆլիկտը հիմնականում առաջանում է հարսների և սկեսուրների միջև: Կոնֆլիկտների պատճառ կարող են հանդիսանալ կենցաղային պայմանները, ֆինանսական խնդիրները, կրթվածության մակարդակի տարբերությունները, մայրական խանդը, հարսի ինքնահաստատվելու ձգտումը, երեխայի դաստիարակության հետ կապված տարբեր մոտեցումները, բնավորության և խառնվածքի անհամատեղելիությունը և այլն: Կոնֆլիկտներ են առաջանում նաև ընտանիքի այլ անդամների միջև, երբ առաջ է գալիս նյութական բարեկեցության, ժառանգության հարցը: Առաջին հայացքից թվում է, թե այս տեսակի կոնֆլիկտներն ազդեցություն չունեն երեխայի հոգեկան զարգացման վրա, սակայն, երբ երեխան ականատես է լինում, թե ինչպես են ծնողները վիճաբանում, վիրավորում, վարկաբեկում մեկը մյուսին, փոխվում է նաև նրա հոգեվիճակը: Կոնֆլիկտային իրադրությունը երեխային դարձնում է սառնասիրտ, չշփվող, դաժան, անուշադիր, ագրեսիվ, կոպիտ կամ էլ անվստահ, ինքնամիտ, ընկճված ու անտարբեր: Ընդհանրացնելով կատարած աշխատանքը՝ մենք եկանք այն եզրակացության, որ ընտանիքի անառողջ մթնոլորտը, ամուսինների կոնֆլիկտային հարաբերությունները միանշանակ բացասական ազդեցություն են գործում երեխայի վրա: Երեխան, որը մշտապես գտնվում է լարված, սթրեսային վիճակում, ունենում է

¹⁰ Андреева Т. В. Семейная психология: Учеб. пособие. — СПб.: Речь, 2004, էջ 110-128

ծանր բնավորություն, չի կարողանում կապեր հաստատել հասակաիցների և մեծահասակների հետ, ունենում է ոչ ադեկվատ, ցածր ինքնագնահատական:

Ցանկացած ընտանիքում վեճերն ու կոնֆլիկտներն անխուսափելի են, ուստի յուրաքանչյուր մեծահասակ ամուսնական զույգ պետք է սթափ գիտակցի, որ պատասխանատվություն է կրում ձևավորելու և դաստիարակելու առողջ երեխա: Այդ պատճառով ընտանիքում պետք է.

1. կոնֆլիկտների թիվը հասցնել նվազագույնի, իսկ առաջացման դեպքում դրանց արագ լուծում տալ,

2. ընտանիքում ստեղծել խաղաղ, հանգիստ մթնոլորտ երեխայի ֆիզիկական և հոգեկան զարգացման համար,

3. բարիդրացիական հարաբերություններ հաստատել ինչպես երեխայի, այնպես էլ ընտանիքի բոլոր անդամների հետ՝ հիմնված սիրո և հարգանքի վրա:

Եզրակացություն

1. Ամփոփելով, կարելի է ասել, որ հայ ընտանիքում ընտանեկան կոնֆլիկտների թեման արդիական է, քանի որ նորաստեղծ կամ հասուն տարիքում ընտանիքում կոնֆլիկտների պատճառով ամուսնալուծություններ են տեղի ունենում: Գոյություն ունեն ընտանեկան այնպիսի կոնֆլիկտներ, որոնց սխալ լուծման դեպքում այն հանգեցնում է ամուսնալուծություններին:

2. Ընտանեկան կոնֆլիկտների հիմքում ընկած է ամուսինների նպատակների և հետաքրքրությունների օբյեկտիվ տարբերությունները, որը հարաբերություններում ընդունվում է որպես հակադրություն: Ընտանիքը ամուսնության կամ ազգակցության վրա հիմնված՝ մարդկանց փոքր խումբ է, որի անդամները միմյանց հետ կապված են կենցաղի ընդհանրությամբ, փոխադարձ օգնությամբ և բարոյական պատասխանատվությամբ:

3. Որպես սոցիալական երևույթ, ընտանիքը փոխվում է հասարակության տնտեսական հիմքի զարգացմանը համապատասխան՝ պահպանելով հարաբերական ինքնուրույնություն: Ընտանեկան կոնֆլիկտների պատճառը հիմնականում ամուսինների միջև տարաձայնություններն են, որոնք առաջանում են իրար չհասկանալու պատճառով: Այս ամենի հետևանքը չհասկացվածությունն է, երեխայի դաստիարակության հարցերը, անհանդուրժողականությունը և ընտանեկան կյանքում անբավարարվածությունը:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Սեդրակյան Ս.Ա. Ընտանիքի հոգեբանություն (Մեթոդաբանական վերլուծություն). – Երևան: «Ուրարտու» համալսարան, 2010 .
1. Ստեփանյան Ա. Զ, Ընտանիքը որպես սոցիալ-հոգեբանական համակարգ, Հոգեկան առողջության հայկական հանդես 2013;4(2).
2. Андреева Т. В. Семейная психология: Учеб. пособие. — СПб.: Речь, 2004
3. Асеев В.Г. Мотивация поведения и формирование личности. М., Мысль, 1976
4. Сергейчук А.В. Социология управления. - СПб.: Бизнес-пресс, 2002
5. Соляренко А.М. Общая и профессиональная психология. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003
6. Сысенко В.А. Чувство собственного достоинства и устойчивость брака. Психология семьи. Хрестоматия. Под ред. Райгородского Д.Я. Самара: Издательский Дом «Бахрах-М», 2002.
7. Черняк Е.М. Социология семьи: Учебное пособие. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Издательско-торговая корпорация “Дашков и К”, 2003